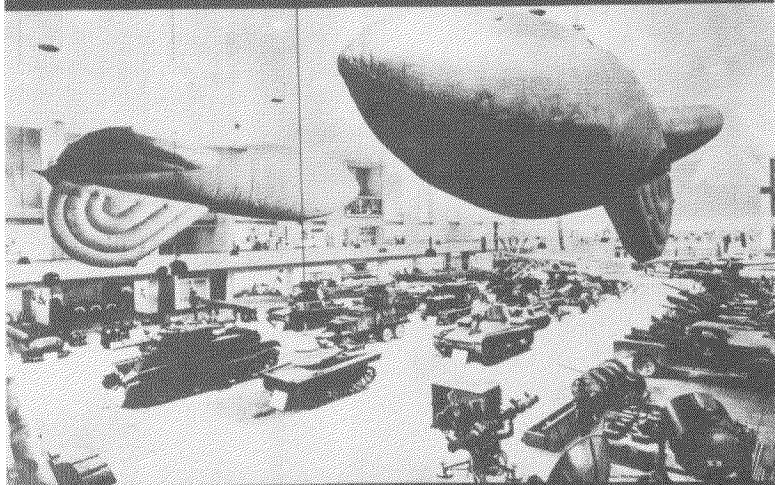

UUSI SOTAMUISTO- NÄYTTELY

MESSUHALLISSA JÄRJESTÄNYT SOTAMUSEO

PUNA-ARMEIJA SOTASAALIIMME VALOSSA

AVOINNA ARKIPÄIVISIN KLO 12-21, PYHÄPÄIVINÄ KLO 10-21

(Loppujen myynti lopetetaan klo 20)

PÄÄSYMAKSU 5 mk. Tulot invaliideille

SOTAMUISTONÄYTTELYT 1941 — 1943¹⁾

Alkuvaiheet

Jouduttuani toisen maailmansodan alettua syyskuussa 1939 komenetuksi täysin yllättäen toisiin — ja varsin vaativiin — tehtäviin jäi varsinaisen virkani hoitaminen Sotamuseossa kokonaan sivuun, enkä päässyt edes sen evakuoimisvaihetta valvomaan. Kun sitten Talvisodan puhjettua lisäksi jouduin pysyvästi pääkaupungin ulkopuolelle (Päämajan toimistopäällikkönä), en ehtinyt kuin vilkaisemaan sitä — verraten vaatimatonta — sotasaalisnäyttelyä, joka pimennetyssä ja heikosti auratussa Helsingissä sisukkaasti kyhättiin kokoon Messuhallissa. Sen puuhamiehenä oli hyvin tuntemani innokas museoharrastelija, nuori taiteilija Bure Litonius, joka jo tuolloin toimi Suomen Filmitieteellisuuden pukuasi-antuntijana. Niinpä ei minulla tuosta ensimmäisestä yrityksestä sotamuistojen esillepanossa ole tarkkaa mielikuvaa. Pakkasen puremassa ja kaikin puolin ankeassa evakuoitun Helsingin ilmapiirissä ei tällaisella, yksityisen yritteliäisyyden pohjalla toimivalla tilapäisnäyttelyllä tietenkään ollut mainittavaa merkitystä, semminkin kun maan kaikki voimat olivat keskitetyt torjuntasotaan ja pääkaupungissa elettiin yhtämittäisessä ilmapommituksen uhatta. Näin ollen joudun sivuuttamaan tämän Talvisodan näyttelyn näin vähäisin lausein, antaen toki tunnustuksen intomieliselle yritykselle.

Ns. välirauhan aikana — syksystä 1940 kesään 1941 — ei mielialojen ollessa ymmärrettävästikin lamassa päässyt paljoakaan tapahtumaan sotamuistokeräyksen kohdalla eikä Sotamuseon aihepiirissä ylimalkaan. Elettiin ikään kuin kriisin jälkeistä hitaastitoipumisen aikaa vähän joka alalla, eikä Sotamuseo suinkaan tehnyt poikkeusta, mieluummin päin-

1) Kun viime sotiemme aikaisista sotamuistonäyttelyistä ei ole laadittu yhtenäistä asiatietoihin perustuvaa esitystä, on kirjoittaja ko näyttelyjen silloisena päällikkönä pyrkinyt tässä valottamaan asiaa omien muistietietojensa pohjalta korostaen epätarkkuuksien ja unohtusten mahdollisuutta yksityiskohdissa. Kirjoitusta havainnollistavat valokuvat ovat majuri R. W. Palmrothin Sotamuseolle lahjoittamista kuvakokoelmista.

vastoin. "Nuoltiin haavoja", kuten sanonta kuului. Pommitusvaurioita ei Sotamuseokaan ollut täysin säästynyt.

Kevättalvella 1941 ryhdyttiin kuitenkin — tosin arastellen — toimenpiteisiin suppean muistonäyttelyn avaamiseksi Suomenlinnassa, joka oli lähes 10 vuoden ajan ollut Sotamuseon tyysijana (Carpelanin bastioni). Sikkäläisen entisen museorakennuksen korjaussuunnitelman ohessa anottiin Muinaistieteelliseltä Toimikunnalta Kustaanmiekalla sijaitsevan ns. Delvigin kellaribastionin luovuttamista lisätilaksi näyttelyä varten, erityisesti äsken käydyin Talvisodan sotamuistoja silmälläpitäen. Anomukseen tosin suostuttiin ja tarpeellisiin kunnostamistöihinkin jo ryhdyttiin tarkoituksella saada pienoisnäyttely kesällä avatuksi, mutta Jatkosodan sitten Juhannuksen jälkeen alettua oli suunnitelmasta luovuttava, eikä Delvigin bastioni pienuutensa vuoksi sitten enää voinut tulla kysymykseen. Asiat alkoivat vyöryä aivan odottamattomalla voimalla myös Sotamuseon kohdalla.

Esinekeräyksen organisointi

Uuden sodan jälkeen yllättävästi alettua kesällä 1941 ei asioista päätävillä tahoilla ymmärrettävästikään ollut enää aikaa kallistaa korvaansa Sotamuseon huolille, ja kaikki toiminta tällä taholla jäi jälleen pelkästään omatoimisuuden varaan. Lisäksi sai allekirjoittanut uudelleen komennuksen toisiin tehtäviin — aluksi Valtion Tiedotuslaitoksen käyttöön ja lähinnä propagandistisiin tehtäviin. (Panin mm. alulle suosituiksi tulleet radioidut asemiesillat ja järjestelin selostustoimintaa radiossa).

Kun saamani vähäiset tehtävät tuntuivat minusta — toimintaan tottuneena — kuitenkin turhauttavilta ja huomasin elettävän suorastaan etsikkoaikaa, mitä Sotamuseon esineistön lisäämiseen tuli, matkustin Mikkeliin kyselemään töitä sekä tutkimaan mahdollisuuksia esinekeräyksen organisoinniseksi itse "pääkallonpaikalla". Otin yhteyden siellä entiseen esimieheeni eversti Heikki Nurmioon, joka neuvottelumme perusteella lähtikin suoraapäästä Ylipäällikön puheille ja sai kuin saikin siunauksen suunnitelmallemme organisoida allekirjoittaneen johdolla sotamateriaalikeräys kaikilla sotatoimialueilla sekä järjestää viipymättä Messuhalliin Helsingissä aluksi sotapropagandistinen näyttely. Lähinnä sentyyppistä kevyttä aineistoa oli näet jo heti sodan alettua alkanut tip-

pua eri rintamanosilta niin Mikkeliin kuin Sotamuseoonkin Helsinkiin. Naine valtuuksineni palasin pääkaupunkiin ja panin heti toimeksi.

Varasin käyttööni Messuhallin perushenkilökuntineen ja ryhdyin kokoamaan sopivia miehiä lähetettäväksi kaikille rintamanosille ottamaan talteen sotasaalisesineistöä tulevia näyttelyitä varten ja Sotamuseon nimiin. Erityiset pahviset nimilaput painettiin kiinnitettäväksi esineisiin. Kädenkäänteessä minulla olikin sitten koossa tusinan verran vapaaehtoisia B- ja C-miehiä lähetettäväksi viipymättä suunniteltuihin tehtäviin. Mutta työryhmän pelkkä into ei riittänyt. Heille oli myös luotava mahdollisuudet tehtävänsä suorittamiseen, ja siitä syystä heille oli saatava ”peitset kurkkuun”, s. o. heille oli suotava sotilasvirkamiehen titteli, voidakseen toimia tarpeellisen tehokkaasti sodankin aikana hierarkisissa ja nimenomaan epäluuloisissa olosuhteissa. Miehet olivat koulutuksellisesti korkeintaan aliupseeritasolla ja oli odotettavissa vaikeuksia toimittaessa näin oudolla alalla. ”Ylennykset” sujuivat vaivattomasti.

Lyhyen ”seminaarin” jälkeen komensin työryhmän Mikkeliin, mistä he saivat viralliset komennuksensa rintamalohkoilleen ja siellä sikäläisten tk-komppanioitten yhteyteen tehtävänään ottaa talteen, merkitä ja lähettää kaikkea saatavilla olevaa sotasaalismateriaalia Sotamuseon osoitteella Helsingin Messuhalliin. Näin meneteltiin ja tulokset osoittautuivat erinomaisiksi, — riippuen tämä lähinnä itse kunkin oma-aloitteisuudesta ja sopeutumisesta kulloinkin vallitseviin oloihin. Nämä Sotamuseon henkilökuntaan liitetyt sotilasvirkamiehet (ns. ”politrukit”) olivat kaikki ennalta tunteamiani eri alojen edustajia, ja luettelen heidät aakkosjärjestyksessä: Ossi *Elstelä*, näyttelijä ja elokuvaohjaaja, Yrjö *Grönhagen*, toimittaja, Aarne *Haapakoski*, kirjailija (nimim. *Outsider*), Reino (Retu) *Kukkonen*, toim. sihteeri, urheilujohtaja, Arvo *Lehesmaa*, Kansallisteatterin näyttelijä, Toivo *Palmroth*, tehtaan edustaja, säveltäjä, Olavi *Parkkinen*, isännöitsijä (Suomen Messut), Eero *Schroderus*, pankinjohtaja ja Väinö *Tulosmaa*, elokuvajärjestäjä. Ryhmään kuului lisäksi Sotamuseon palveluksessa ennestään oleva ylimäär. amanuenssi Lauri *Saastamoinen*, joka kuten myös Parkkinen toimi lähinnä lähetysten vastaanottajana. Myöhemmin syksyllä lisättiin henkilökuntaa vielä huomattavasti näyttelyjä järjestettäessä, joten Sotamuseon henkilöstö, johon sotamuseonhoitajan ja vahtimestarin lisäksi oli kuulunut vain em. amanuenssi (ei hänkään vakanssilla) ja pari konekirjoittajataarta, oli yhtäkkiä paisunut joukkueen vahvuiseksi. Edellälueteltujen lisäksi kuului

”poppooseen” näyttelyjen aikana useita kymmeniä henkilöitä, kuka pitemmän kuka lyhyemmän ajan.

Lisää henkilökuntaa

Näyttelyjen järjestelyitä varten henkilökuntaan liitettiin komennettuina tai vapaaehtoisina seuraavat eri ammattialoja edustavat henkilöt: ratsumestari Soini Talaskivi toimistopäällikkönä, toim johtaja Harry Röneholm yleissuunnittelijana, teknikko Ilmari Viitanen näyttelyn teknikkona, sot virk. Urho Aarnio tekstausryhmän vanhimpana sekä alikers Ernst Roose ja K Joutsen tekstaaajina, kapt L L Leppänen, luutn T Lemminkäinen, alik M Oittinen, korpr J Pohjonen sekä sotamiehet S Tohka ja A Tukiainen kuvaamataiteilijoina, tohtori Torsten Steinby ruotsinkielen spesialistina, professori Mansikka, maist H J Viherjuuri, toim joht E Leitzinger, tekn joht Hjalmar Armfelt ja antiikkikaupp Jegorow venäjänkielen kääntäjinä, pastori Eino Kiuas ja tait Bure Litonius erikoisavustajina, samoin tait S Tulonen (lyhyen ajan), rouvat Sanni Mäkelä, Irja Leinonen, Kaija Viherjuuri ja A Ruija toimistoapulaisina ja alik E Söderberg, korpr B Back, H Fors ja Y Laamanen, sotamiehet S Kettunen ja Forsblom sekä neiti U-M Räsänen läheteinä. Käytävissä olevan Messuhallin oman runkohenkilökunnan (vahtimestareita ja siivoojia) lisäksi oli näyttelyjen ajaksi komennettu ryhmä nostomiehiä vartiomiehistöksi. Näyttelyjen kassanhoitajana toimi koko ajan rouva Ansa Mäkinen H:gin Komendantinvirastosta.

Kaikki muut säilyivät sodan aikana vahingoittumattomina paitsi sot virk Grönhagen Lapin ryhmästä, joka ilmoitettiin hävinneeksi sekä ratsumest Talaskivi, joka oli haavoittunut käteen jo ennen komennustaan Sotamuseoon. Sodanaikainen tilapäishenkilökunta pysyi pääpiirtein koossa aina syksyyn 1944 (erikoisavustajia lukuunottamatta), jolloin kotiuttaminen tapahtui. Näyttelymateriaali jouduttiin sotamuistonäyttely II:n päätyttyä taltioimaan eri varastoihin — kuten myöhemmin tulen kertomaan — ja osa esineistöä siirrettiin helmikuun 1944 pommitusten jälkeen kiireesti eri paikkoihin ympäri Suomea. Tällöin myös henkilökunta hajaantui, ns ydinjoukon siirtyessä Heinolan mlk:n ent. kunnantalolle. Minä toimin tuolloin muissa tehtävissä Kannaksella ja Viipurissa.

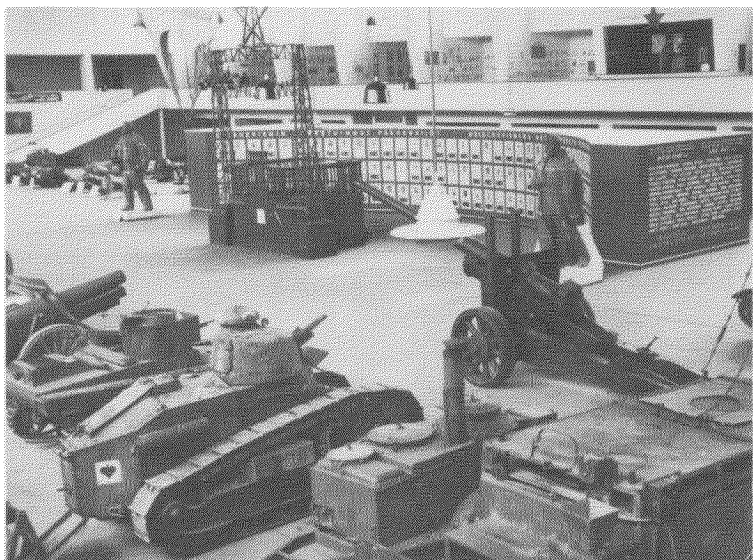
Mutta on jo aika siirtyä itse pääasiaan — sotamuistonäyttelyihin Messuhallissa 1941—43. (Olen edellä pyrkinyt merkitsemään muistiin mahdollisimman paljon detaljeja, koska lienen tällä hetkellä lähes ainoa, joka kyseisiä asioita vielä ulkomuistista kykenee kartoittamaan. Asioiden assosioituminen saattaisi kuitenkin venyttää tätä esitystä tarpeettomasti, joten yritän karsia kaiken tarpeettoman).

Näyttelyt

Sotamuistonäyttely I (Neuvostopropaganda sotasaaliimme valossa) avattiin 27. 9. 1941 Helsingin Messuhallissa. Näyttely oli — niin kuin Päämajan korkeimmalta taholta todettiin — siisti ja asiallinen. Koko Messuhalli oli käytössä yläkerran nishejä myöten, ja sisällys selviää pääpiirteiltään seuraavista eri osastojen otsikoista: Venäjän historia propaganda-aiheena, Bolshevismien kehitys propaganda-aiheena, Bolshevikkien kuvienpalvonta esineistön valossa, Jumalattomuusliike kuvamateriaalin valossa, Suuri kuvagalleria asiatietoineen (Bolshevismien tunnetuimmat henkilöt), Puna-armeija sotasaaliimme valossa.

Viimeksi mainittu osasto, joka materiaaliin nähden esiintyi näyttelyn näyttävimpänä osana, korosti erityisesti taisteluvastustajamme puna-armeijan korkeata laadullista — ja tietenkin myös määrällistä — tasoa. Siitä oli esillä näytteinä sotasaaliina otettua korkealuokkaista järeämpää aseistusta, kuten niin maalla kuin vedessäkin kulkevia hyökkäysvaunuja (panssareita), maastoautoja, lentokoneita laskuvarjoineen, erikaliiperista tykistöä, konekivääreitä, kranaatin- ja liekinheittäjiä ym. sekä runsaasti kevyempää aseistusta, miinoja, käsiaseita, varusteita, pukuja, kartoja, lippuja, viihdytysvälineistöä jne.

Koska näyttelyn pääteemana oli nimenomaan vastapuolen propaganda, oli sitä esitteleville rakennelmille varattu runsaasti tilaa, ja sitä-hän Messuhallin kokoisessa rakennuksessa oli riittämiin. Isokokoisista näyttelyesineistä on mainittava lukuisat kuvapatsaat sekä mahtava porttirakennelma viisisakaraisine punatähtineen, — sinänsä varsin dekoratiivinen asetelma. Eniten oli näyttelyssä kuitenkin kuvia ja julisteita, aiheina mitä moninaisimmat propagandistiset asiat, esimerkkeinä kolhoosivaihtoehdot, suksipropaganda (talvisodan kokemusten perusteella.), ylistykset ”Isäisellemme Aurinkoiselle” sekä pilapiirroksin tehostetut iskulauseet ”Kuolema fasismille” jne.

**Näkymä ykkösnäyttelystä syksyllä 1941 Messuhallissa.
View of the first exhibition autumn 1941.**

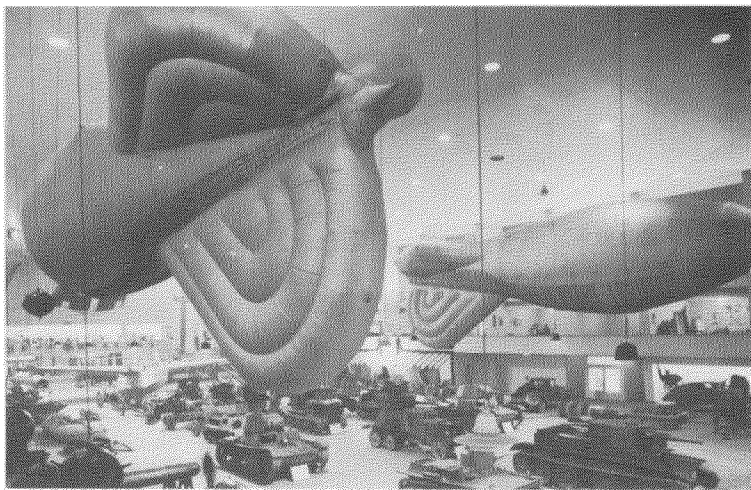
**Untamo Utrio ja Viki Raaska haastattelevat radioon näyttelyn päällik-
köä, kapteeni R. W. Palmrothia.
The director of the exhibition Capt. R. W. Palmroth being interviewed.**

Varsin lyhyeen valmistusaikaan katsoen oli näyttelyä pidettävä onnistuneena ja olosuhteet huomioonottaen myös katsojamäärää 122 000 henkilöä tyydyttävänä. Todisteena siitä, että näyttelyä myös arvostettiin ylimmällä taholla, on Tasavallan presidentti Risto Rytin vierailu. Myös naapurimaamme Ruotsin perintöprinssi Gustaf Adolf seurueineen kävi tutustumassa näyttelyyn. Kun sotamarsalkka *Mannerheim* ei yrityksistään huolimatta saanut aikaansa riittämään käydäkseen henkilökohtaisesti näyttelyssä, salli hän allekirjoittaneelle näyttelyn päällikkönä tilaisuuden näyttelyn esittelyyn — valokuva-albumin muodossa — kahdenkeskisessä vastaanotossa virkahuoneessaan Mikkelissä. Tässä tilaisuudessa hän esitti henkilökohtaiset kiitoksensa sekä antoi luvan varsinaisen sotasaalisnäyttelyn järjestämiselle samoissa merkeissä ja tehos-
tetuin toimenpitein.

Näyttely suljettiin 9. 11. 1941 ja sen nettotulot (n. 200 000 mk) luovutettiin ylipäällikön määräyksestä presidentti Kallion rahastolle.

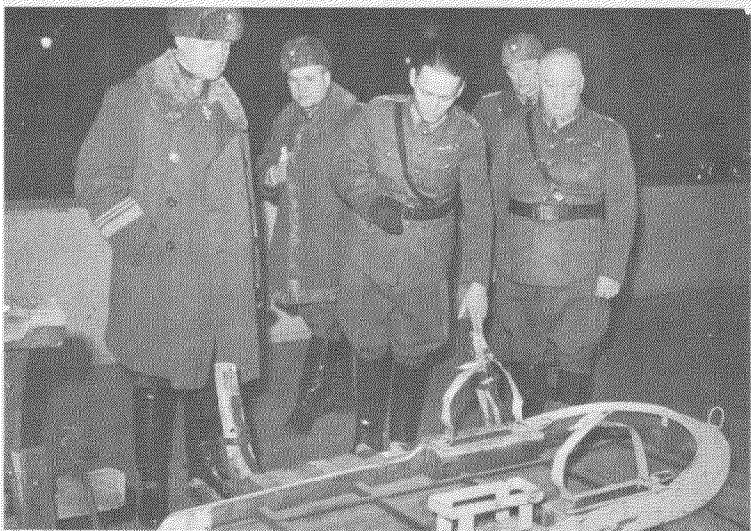
Sotamuistonäyttely II (Puna-armeija sotasaaliimme valossa) seurasi välittömästi edellistä, ja sen järjestelyt aloitettiinkin jo prop.näyttelyn kestäessä. Näyttelyesineistöähän tulvi noina kuukausina eri rintamanosilta keräilijöiden toimesta lähes päivittäin, joten alettiin kärsiä peräti runsauden pulasta. Tämä joudutti uuden näyttelyn pystyttämisen tarvetta. Näyttelyn päällikkönä toimi edelleen allekirjoittanut, kapteeni R. W. Palmroth YE:n päällikön käskyn / 2. 9. 1941 mukaisesti lähimpinä miehinäni näyttelytoimiston päällikkö, ratsumest. S. Talaskivi, Suomen Messujen toim. joht. H. Röneholt ja adjutanttini, sot. virk. E. Schroderus.

Tämä uusi näyttely oli huomattavasti edellistä laajempi ja näyttävämpi käsittäen yksityiskohtia myöten vastassa olevan voimakkaan vihollisen eri aselajit — alkaen Messuhallin katosta riippuvista valtavan suurista sulkupalloista ja ulottuen ulossijoitettuihin syöksyveneisiin. Tykistöä ja panssareita oli näytteillä Messuhallin täydeltä, joten halli muistutti paremmanpuolista asearsenaalia. Eikä kysymyksessä suinkaan ollut rikkiammuttu tai muuten keho kalusto, vaan kaikki esineet olivat tip-top-kunnossa osoituksena nimenomaan siitä voimasta ja huippumodernista aseistuksesta, jota vastaan poikamme parhaillaan taistelivat. Täten oli tarkoituksena korostaa saavuttamiemme menestysten arvoa kuin myös osoittaa käyvämmä omaa sotaamme — pohjoisessa taistelevista saksalaisista riippumatta. Näyttelymateriaali olikin kokonaisuudessaan omil-

Toisen sotamuistonäyttelyn runsas esineistö täytti Messuhallin lattiasta kattoon.

Part of the vast material of the second exhibition.

**Näyttelytoimiston päällikkö ratsumestari S. Talaskivi esittelee sotasaa-
lisahkiota kenrl R. Waldenille ja kenrm O. Oleniukselle. Taempana ev
L. Leander ja evl E. Saastamoinen.**

ta rintamanosiltamme otettua sotasaalista. Varsin suuritöinen ja valmistuttuaan erittäin vaikuttava oli ns. univormugalleria venäl. sotilaspuvuista kautta aikojen. Sen sommittelussa tulivat pukuspesialisti B. Lito-
niuksen kyvyt ansiokkaasti esille.

Tätä näyttelyä pidettiin yleisesti vielä edellistäkin onnistuneempana, ja se herätti huomiota sekä sai tunnustusta myös ulkomaisten vieraiden taholta. (Seurauksena olivat mm. pyynnot saada näyttelyosastot Ruot-
siin, Tanskaan, Saksaan ja Itävaltaan). Kävijämäärä jäi kuitenkin edel-
listä alhaisemmaksi johtuen epäsuotuisasta ajankohdasta talvella 1941-42, jolloin pyyry ja pakkaset - kuin myös hälytykset — pahoin häi-
ritsivät sodanaikaisen pääkaupungin elämää. Maksaneita näyttelyvierai-
ta noteerattiin vain 110 081 ja joskaan näyttelyä ei oltu järjestetty ansi-
omielessä, kertyi pääsymaksuista nettoa 70 000 mk, mikä summa luovu-
tettiin ylipäällikön määräyksestä sota-invalidille.

Tämän näyttelyn — samoin kuin edellisenkin — talouspuolesta ja ti-
lyyksistä vastasi Helsingin Komendantinvirasto. Minimaalisen pientä
pääsymaksua on pidettävä virheenä. Se ei kuitenkaan ollut järjestäjien
määrättävissä. Osittain siitä ja vartiomiehistön vähäisyydestä johtuen
sattui näyttelyn aikana myös useita anastuksia, jopa taskuaseita vietiin
lukituista vitriineistä. Nämä harmit kuin myös näyttelyajan lyhytaikai-
suus (20. 12. 1941 — 15. 2. 1942) jäivät negatiivisina seikkoina näyttelys-
tä mieleen, kokonaisuutta kuitenkin häiritsemättä. Syynä näyttelyajan
supistamiseen oli Messuhallin varaaminen välillä muuhun käyttöön sekä
kolmannen suurnäyttelyn suunnitteleminen — kuin myös erillisten pie-
noisnäyttelyjen järjestäminen Helsingin ulkopuolelle sekä ulkomaille.

Pienoisnäyttelyt. (ns. kiertonäyttelyt kotimaassa ja Ruotsissa).
Yhteistoiminnassa paikallisten aseveliyhdistysten kanssa järjestettiin
16. 11. 1941 — 30. 4. 1943 maaseutua varten kiertäviä pienoisnäyttelyi-
tä, joiden esineistön rungon muodostivat Sotamuseolle toimitettujen
näyttelyesineiden kaksoiskappaleet ja joihin kultakin ao. paikkakunnal-
ta liitettiin lisäesineistöä tarpeen mukaan lainaksi. Näistä näyttelyistä
kertyneet — varsin vaatimattomat — tulot jäivät ao. aseveliyhdistysten
hyväksi. Nämä näyttelyt pohjustettiin sotamuistonäyttelyjen toimistosta
Messuhallista ja niiden johdattajina olivat henkilökunnasta aina kul-
loinkin irroitettut toimitsijat. Näyttelypaikat ja näyttelyajat olivat:

Tampere	16. 11. — 30. 11. 1941
Kuopio	21. 3. — 6. 4. 1942

Vaasa	18. 4. — 1. 5. 1942
Pori	17. 5. — 31. 5. 1942
Jyväskylä	7. 6. — 21. 6. 1942
Kokkola	28. 6. — 12. 7. 1942
Oulu	18. 7. — 28. 7. 1942
Viipuri	15. 8. — 30. 8. 1942
Lahti	18. 9. — 27. 9. 1942
Lappeenranta	13. 10. — 18. 10. 1942
Hämeenlinna	31. 10. — 9. 11. 1942
Joensuu	21. 11. — 2. 12. 1942
Rovaniemi	16. 1. — 25. 1. 1943
Turku	17. 4. — 30. 4. 1943

Näiden näyttelyiden arvo ja tulos jäivät monestakin syystä suhteellisen vähäisiksi. Sen sijaan Ruotsiin järjestetty näyttely oli propaganda-arvoltaan huomattavasti tärkeämpi. Siitä muutama muistelmia.

Yhteistoiminnassa Ulkoministeriön ja Samfundet Sverige-Finlandin kanssa järjestettiin syksyllä 1942 erityinen propagandanäyttely Ruotsia varten, nimellä *Finlands kamp för tro, hem och fosterland*. Se avattiin Ostermanin hallissa Tukholmassa 25. 9. 1942 ja suljettiin 11. 10. 1942. Toimin sen päällikkönä ja muistan pienenä huvittavana detaljina, että kun juuri odoteltiin kuninkaallisia, huomasin erään taulun poikkeavan muutaman sentin tarkoitetusta tasosta ja sieppasin vasaran lyödäkseni nupin oikeaan kohtaan. Tällöin syöksyi kimppuuni paikallinen järjestyneen ammattiosaston työmies ja riisti vasaran kädestäni. Minulla ei ollut oikeutta tehdä heille kuuluvaa työtä, joten minun oli vain todettava tällainen byrokraattinen pyhä yksinkertaisuus sekä pysyttävä omissa ympäröissäni. Toisin sanoen riennettävä vastaanottamaan korkeita vieraita. Hyvä näin, vaikka meillä oli totuttu ”suoraan toimintaan”.

Tämän erittäin aistikkaan ja asioita valaisevan pienoisnäyttelyn oli suunnitellut lähinnä Harry Rönholm ja se käsitti pääasiassa seinä- (elementti) materiaalia. Näyttely kiersi talvella 1942-43 myös eri paikkakunnilla Ruotsissa (Uppsala, Göteborg, Hälsingborg, Malmö, Karlskrona ja Jönköping), mutta siirtyminen Kööpenhaminaan viivästyi ja lopulta raukesi kokonaan.

Tarkoituksena oli myös avustaa Berliiniin suunniteltua näyttelyä, mutta tuhoisien ilmapommitusten johdosta hanke siirrettiin Wieniin, jonne jo sain henkilökohtaisen kutsun Suomen osaston rakentamista

valvomaan. Ylipäällikkö kuitenkin kielsi syksyllä 1943 ko. matkan kuin myös Suomen virallisen mukanaolon näyttelyssä. Tilanteen muututtua tyrehtyi tähän myös kaikki muu suunniteltu näyttelytoiminta ja minäkin sain komennuksen toisiin tehtäviin. Vahingoksemme jäi Saksasta luvattu vaihtomateriaali, kun meikäläisten esittelyaineisto oli jo hienosti pakattuna ehtinyt lähteä toivottomalle matkalleen. Minne sitten lieneekin lopulta päätynyt, siitä ei ole tietoa, eikä asiaa liioin ole peräänkuulutettu. Varmana kuitenkin on pidettävä, että kyseinen lahjamateriaali ei milloinkaan ole missään muodossa tullut esille, eikä asialla enää siinä vaiheessa ollut merkitystään.

Olisi luonnollisesti ollut kiintoisaa päästä käymään sotaakäyvässä Saksassa, jonka Zeughaus-museo oli minulle ennestään tuttu. Tilanteen muututtua ei kuitenkaan enää ollut mielekästä yhteistoiminnan jatkaminen tässä sen enemmän kuin muussakaan muodossa. Onkin merkillepantavaa, että saksalaiset Suomessa eivät olleet suurestikaan kiinnostuneita kyseisistä Messuhallin näyttelyistä. En muista heistä kovinkaan monen ”aseveljen” siellä vierailleen. Yksinomaan Helsingissä ei minun kuitenkaan toki tarvinnut näyttelyiden takia oleilla, vaan pääsin tekemään jopa useaankin otteeseen matkoja keräys-, tarkastus- ja propagandatarkoituksissa eri rintamanosille, kuten Karhumäen, Äänislinnan ja Syvärin suunnille sekä Kannakselle ja Hangon lohkolle. Kaikkialla sai todeta myönteisyyttä sotamuistonäyttelyitä kohtaan ja nimenomaan seuraavaa näyttelyä kohtaan, jossa suomalainen korpisoturi astui esille ”kaikessa karussa kunniassaan”.

Tässä yhteydessä tekee mieleni — ellei muuten niin kuriositeettina — mainita eräästä neuvottelusta, johon jouduin kutsuttuna mukaan muistaakseni kevättälvellä 1942. Vaikka, kuten lienee yleisesti tunnettua, Suomi ei osallistunut Leningradin piiritykseen (ylipäällikön jyrkästä kiellosta johtuen), oli näet otettava huomioon mahdollisuus, että saksalaiset valtaisivat tuon meidän historiaamme monella tavoin läheisesti liittyvän Nevan kaupungin. Niinpä oli ko. neuvottelussa aiheena tällainen — tuolloin vielä jopa todennäköinen — operatiivinen saavutus. Minulta kysyttiin, mitä toivomuksia Sotamuseolla olisi tällaisessa tapauksessa. Muistelen vastanneeni, että ainakin olisi mielestäni pidettävä huoli siitä, etteivät saksalaiset pääsisi ”hamstraamaan” Suomelta eri sotien aikana vallattuja sotalippuja ym. arvomuistoista esineistöä. Enempää ei noin oudosta asiasta äkkiseltään ollut mahdollista sanoa, enkä minä — sivu-

Ruotsalaisupseereita näyttelyvieraina. Suomalaisina isäntinä mm. Tahko Pihkala ja Erik von Frenckell. Oikealla oppaina H. Rönehholm ja R. W. Palmroth.

Swedish officers visiting the exhibition.

Kolmannen näyttelyn suunnittelutyöt käynnissä. Etualalla O. Elstelä ja O. Parkkinen, vas. takana E. Roose ja L. Saastamoinen, kartan ääressä U. Aarnio, sitten R. W. Palmroth ja E. Schroderus.

Planning the third exhibition under direction of Capt. R. W. Palmroth.

mennen sanoen — hetkeäkään uskonut tuollaiseen utopiaan.

Sotamuistonäyttely III. (Idea joka jäi toteutumatta tilanteen muututtua.) Jo edellisten näyttelyjen aikana ryhdyttiin suunnittelemaan Suomen taistelevalle armeijalle ja koko sotahistoriallemme omistettua suurnäyttelyä, josta utopistisena työnimenä käytettiin ”Voitonnäyttelyn” nimeä. Tämän suurisuuntaisen ja myös ennakkovaroja vaativan näyttelyn aikaansaaminen kohtasi runsaasti vaikeuksia (mm. kenraaliluutnantti V. E. Tuompo Päämajassa asettui hanketta vastustamaan), ja monien eri vaiheiden jälkeen — useampaan otteeseen lykkäydyttyään — asia sittemmin sodan viime vaiheiden aiheuttamissa olosuhteissa tyystin raukesi. Paljon työtä kuitenkin ehdittiin tätä näyttelyä varten tehdä ja esineiden keruuta jatkettiin, mitkä tulokset joka tapauksessa jäivät rikastuttamaan Sotamuseon kokoelmia. Valtiolle ei aiheutunut tästä suunnittelutyöstä kustannuksia, vaan rahoitus järjestettiin muulla tavoin. Näyttelyn kieltämisestä luonnollisesti kärsittiin propagandisesti, ja myös näyttelystä laskettu voitto jäi Sotamuseon tappioksi, — olihan mm. postihallituksen myöntämän erikoispostimerkin tuoton laskettu nousevan varsin merkittäviin summiin.

Eräänä tätä utopistista näyttelyä silmälläpitäen tehtynä sangen mittavana erikoistyonä on mainittava muotokuvasarjan valmistaminen ylimmästä päällystöstämme. Tätä projektia varten haalittiin kokoon sellaisia reserviläisiä ja nostomiehiä, jotka olivat ammatiltaan kuvanveistäjiä. He saivat tehtäväkseen kyseisen muotokuvasarjan valmistamisen ja päästiinkin tässä työssä varsin pitkälle. Ahkerimpia näistä veistäjistä olivat aikaisemmin mainitut Sakari Tohka, Jussi Pohjonen, Lauri Leppänen, Mauno Oittinen ja Aimo Tukiainen sekä apuvoimina vielä Oskari Jauhiainen, Alpo Sailo, Viljo Savikurki, Christian Sibelius ja Jyrki Sailo. Myös Evert Yli-Porila ja Heikki Varja osallistuivat tähän työhön, jonka tulokset koituivat sittemmin Sotamuseolle sangen näyttäviksi ja arvokkaiksi.

Mitä varsinaiseen näyttelyaineistoon tulee, jouduttiin välirauhansopimuksen § 15:n mukaisesti palauttamaan Neuvostoliitolle Itä-Karjalan alueelta lähetetty esineistöä kunnostettuna. Tämä palautus käsitti 4 rautatievaunua, sisältäen kuvapatsaita, muotokuvia ym sekä Petroskoin museosta Sotamuseolle säilytettäväksi lähetettyä tavaraa. Tähän operaatioon en joutunut osallistumaan, koska minulle oli samanaikaisesti määrätty sotavankien palauttaminen uutena tehtävänä, mutta eräässä suh-

teessa jouduin kuitenkin vielä kesällä 1945 tekemisiin näyttelymateriaalin kanssa, mikä on taas luku erikseen. Mainittakoon sekin tässä eräänlaisena detaljina ja ikään kuin pisteenä iin päälle, vaikka olenkin siitä tarkemmin kertonut muistelmateoksessani *Kuin vierivä virta* / WSOY.

Jälkinäytös (Kiittämättömyys on maailman palkka).

Sotamuistonäyttelyihin koottu ja kooltaan varsin tilaavievä sotasaalismateriaali oli eri vaiheissa aina jonnekin varastoitava, eivätkä sodan aikaiset olosuhteet suinkaan olleet tällaiselle toiminnalle suotuisat. Silloisen Hippodromin ja Kellosaaren lentohallin lisäksi onnistuin saamaan urheilutoverini, stadionin isännöitsijä Jussi Tossavaisen myötävaikutuksella osalle raskainta ja isokokoisinta esineistöä tilaa stadionin katsomo-kaarteelta, mihin kyhättiin tilapäinen varastoaitaus. Tuo hylkylaudoista tehty aitaus oli kuitenkin niin hatara, että sen raoista pääsi näkemään, millaista panssariaseistusta siellä oli. Niinpä sitten muuan siivooja (?) olikin tehnyt mielestään kaikkien aikojen paljastuksen ja riensi tiedottamaan "asekätkenästä" tiettyyn instanssiin. Ja seurauksena oli, että minut, joka jo olin keväällä 1945 joutunut jättämään virkani Puolustuslaitoksessa niisanottuna ei-suotavana henkilönä, tultiin vangitsemaan kesähuvilastani Suvisaaristossa kesällä 1945. Asialla olivat surullisen kuuluisat Valpon "rengit", ja näin siinä sitten kävi:

Tilanne oli lievästi sanoen hirtehin. Jouduin jättämään sormenjälkeni ja riisumaan henkselini kuten pahimmatkin rikolliset sekä virumaan Ratakadulla "pidätettynä kuulusteluja varten". Onnekseni tämä tragikoominen selkkaus päättyi aiottua nopeammin, olin näet ehtinyt viestittää tapauksesta tunnetusti taitavalle juristilleni, varatuomari Julius Lagukselle. Hänen tarmokkaat toimenpiteensä johtivat kuulusteluun ja käyntiin "rikospaikalla" jo seuraavina päivinä, joten edellä kerrotuista sotamuistonäyttelyistä minulle suunniteltu rangaistus jäi vain parin päivän arestiin ja pidättäjien täydelliseen nolaamiseen. Silloisen sisäministerin lausumat "ärräpää" antoivat kuitenkin ymmärtää, että tuollaista nolausta ei tulla unohtamaan, minkä sitten olenkin saanut monella tavalla kokea myöhemmässä elämässäni. "Mauri oli joka tapauksessa tehnyt tehtävänsä ja sai mennä." — LOPPU.

Summary

THE WAR MATERIAL EXHIBITIONS 1941—1943

During the Continuation War two memorial exhibitions (I and II) on Russian war material that had fallen into the Finnish hands was arranged in the Exhibition Hall of Helsinki. Already during the Winter War artist Bure Litonius had organized in the partly evacuated and eclipsed Helsinki an exhibition on the same subject. In the spring of 1941 a similar exhibition was planned in Suomenlinna but a new war interrupted its preparations.

Captain (later major) R. W. Palmroth organized during the Continuation War the collection of war material for exhibitions in all parts of the front having negotiated the matter with colonel H. Nurmio who had obtained the permission of Marshal Mannerheim.

Collecting of the material was organized by placing persons into the information companies who sent the material to Helsinki. In addition to this personnel several tens of persons were required for the exhibitions. The group representing various fields of work which was assembled remained by and large in the same duties until the fall of 1944.

War material exhibition I (The Soviet propaganda in light of our war booty) was arranged 27. 9. 1941—9. 11 1941. In addition to pictures, posters and similar propaganda material the exhibition displayed many kinds of combat material. President Ryti and the Swedish Prince Gustav Adolf among others, attended the exhibition. Total number of attendants was 122 000. The head of the exhibition, captain Palmroth, was invited to explain the exhibition to marshal Mannerheim in the headquarters. The yield of the exhibition, 200 000 marks, was presented on orders of the Chief Commander to the Fund of President Kallio.

War memory exhibition II (The Red Army in light of our war booty) was arranged in winter 1941—1942 (20. 12. 41—15. 12. 1942) with the direction, as previously, of captain Palmroth. This exhibition was more extensive than the earlier one and displayed in detail all military services of the enemy. It included many tanks and artillery pieces as example of the modern technology that Finns had to fight against. The exhibition was regarded as more successful than the previous one and it received recognition in other countries, too. Request were received from abroad to have the exhibition arranged in respective countries. Paid quests totalled 110 081. On the orders of the Commander in Chief the attendance fees, 70 000 marks, were presented to war invalides.

A third extensive war memory exhibition was also under planning. In the course of time the circumstances changed and the project was drop-

ped. The aim had been to display the fighting Finnish Army and our military history in great details. A special stamp was under planning.

In addition to the great exhibitions mentioned above a touring exhibition was arranged in 14 localities the profits of which were given to respective companion in arms — societies.

In co-operation with the Ministry for Foreign Affairs and Samfundet SVERIGE—FINLAND a special propaganda exhibition, "FINLANDS KAMP FÖR TRO, HEM OCH FOSTERLAND", was arranged in Stockholm in the fall of 1942. This minor exhibition that used mainly material consisting of wall elements, toured in the winter six major cities in Sweden. A plan to arrange an exhibition in Copenhagen was cancelled, as well as plans for similar exhibitions in Berlin and Vienna.

According to article 15 of the truce agreement several railway cars of material sent from Eastern Carelia was later repaired and returned to the Soviet Union after the war.